

dr hab. Anna Sączewska-Piotrowska, prof. UE
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Ekonomii
Katedra Analiz i Prognozowania Rynku Pracy

Katowice, 2 maja 2022 r.

Recenzja pracy doktorskiej Pani mgr Beaty Kraszewskiej
pt. *Wielowymiarowa analiza ubóstwa w Polsce w ramach podejścia możliwości A. Sena –*
zastosowanie modelu MIMIC

napisanej w Szkole Głównej Handlowej pod kierunkiem **prof. dr hab. Tomasza Panka**

1. Podstawa recenzji

Podstawę recenzji stanowi pismo z dnia 3 marca 2022 r. Pana dr hab. Bogumiła Kamińskiego, prof. SGH, Przewodniczącego Rady Naukowej dyscypliny ekonomia i finanse Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie powiadamiające o powołaniu mnie przez Radę Naukową dyscypliny ekonomia i finanse Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie na posiedzeniu w dniu 23 lutego 2022 r. na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr Beaty Kraszewskiej w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia. Podstawą prawną recenzji jest Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 z późn. zm.).

2. Ocena wyboru problemu badawczego

Wybór problematyki badawczej oceniam jako trafny i cenny zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i aplikacyjnym. Problem ubóstwa jest bardzo ważny, ponieważ zjawisko to występuje na całym świecie, a trafna identyfikacja osób ubogich jest jednym z wyzwań polityki społecznej w każdym państwie. Dlatego niezmiernie istotne jest nieustanne szukanie metod, które będą w stanie precyzyjnie wskazać jednostki ubogie. Najczęściej, ze względu na łatwość pozyskiwania danych, ubóstwo jest rozpatrywane przez pryzmat dochodów lub wydatków, co sprowadza problem ubóstwa do zagadnienia jednowymiarowego.

Ubóstwo można jednak rozumieć szerzej, biorąc pod uwagę nie tylko aspekt związany z dochodami czy wydatkami, lecz również analizując inne aspekty, odnoszące się do ubóstwa niemonetarnego. Nie ma jednego, wypracowanego w tym zakresie rozwiązania, a każda z

przeprowadzonym analiz pozwala udoskonalać już istniejące w tym zakresie rozwiązania. W związku z powyższym, oceniając wartość rozprawy podjętej przez mgr Beatę Kraszewską, można stwierdzić, że przedstawiona do recenzji praca dotyczy ważnego zagadnienia. Wielowymiarowa analiza zagrożenia ubóstwem z zastosowaniem podejścia możliwości laureata nagrody Nobla Amartyi Sena z wykorzystaniem modelu strukturalnego MIMIC wpisuje się w nurt poszukiwań efektywnego sposobu identyfikacji ubogich z uwzględnieniem aspektów monetarnych i niemonetarnych, a tym samym dostarcza cennych informacji dla polityki społecznej nakierowanej na zwalczanie ubóstwa.

W świetle powyższego wybór tematu uważam za uzasadniony, a przedstawione w dysertacji wyniki badań wnoszą nowe elementy poznawcze w zakresie analizowanego problemu badawczego.

3. Ocena celów badawczych i hipotez pracy doktorskiej

Głównym celem rozprawy jest „wielowymiarowa analiza zagrożenia ubóstwem z zastosowaniem podejścia możliwości A. Sena dla Polski, zarówno w ujęciu ogólnokrajowym, makroregionalnym, według klas miejscowości zamieszkania oraz w przekrojach gospodarstw domowych, w których skład wchodzi osoby ubogie, według grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych, których osoby ubogie są członkami i według grup typologicznych, dla 2018 roku”.

Cel został sformułowany w sposób prawidłowy i nie budzi zastrzeżeń.

Poza celem głównym Autorka sformułowała cztery cele szczegółowe:

1. „Ocena stopnia zagrożenia ubóstwem w wymiarze monetarnym, jak również w wymiarze niemonetarnym, oraz w obu wymiarach łącznie, co pozwoliło na uwzględnienie w pomiarze ubóstwa całości środków finansowych, jakimi dysponują gospodarstwa domowe, do których należą osoby ubogie na zaspokojenie swoich podstawowych potrzeb, tj. zarówno dochodów bieżących, jak i dochodów z poprzednich okresów.
2. Zbadanie siły oddziaływania czynników determinujących ubóstwo (oddziałujących na możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb gospodarstw domowych, w skład których wchodzi osoby ubogie) na zwiększenie bądź zmniejszenie stopnia zagrożenia ubóstwem.
3. Analiza siły odzwierciedlenia przez symptomy ubóstwa stopnia zagrożenia ubóstwem w ujęciu monetarnym i w ujęciu niemonetarnym oraz w obu wymiarach łącznie, co

umożliwiło wskazanie, które symptomy najsilniej odzwierciedlają stopień zagrożenia ubóstwem, a które najsłabiej uwidaczniają to zjawisko.

4. Porównanie ocen zagrożenia ubóstwem w ujęciu wielowymiarowym i jednowymiarowym, co pozwala na wykazanie, że identyfikacja osób ubogich oparta o podejście jednowymiarowe prowadzi do błędnych ocen zagrożenia ubóstwem, niezgodnych z ujęciem wielowymiarowym”.

Sformułowane cele szczegółowe nie budzą zastrzeżeń i zawierają elementy nowości.

Do przedstawionych w pracy celów (głównego i szczegółowych) nawiązują postawione hipotezy. Autorka sformułowała dwie główne hipotezy badawcze:

1. „Zastosowanie podejścia możliwości A. Sena do wielowymiarowej analizy zagrożenia ubóstwem dla Polski zarówno w ujęciu ogólnokrajowym, makroregionalnym, według klas miejscowości zamieszkania oraz w przekrojach dla grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych, w których skład wchodzi osoby ubogie, jak i dla grup typologicznych gospodarstw domowych, do których należą osoby ubogie, zwiększa efektywność badania tego zjawiska, pozwalając na wszechstronniejszą jego analizę niż stosowane dotychczas zarówno podejście jednowymiarowe, jak i inne podejścia wielowymiarowe.
2. Podejście jednowymiarowe do analizy ubóstwa prowadzi do niepoprawnej identyfikacji osób ubogich i ocen zagrożenia ubóstwem niezgodnej z ujęciem wielowymiarowym”.

Hipotezy są zgodne ze sformułowanymi celami. Wątpliwości wzbudza zwrot zastosowany w przypadku hipotezy 2 odnoszący się do „niepoprawnej identyfikacji osób ubogich” w przypadku podejścia jednowymiarowego. Tak sformułowana hipoteza sugeruje, że ujęcie wielowymiarowe jest pewnego rodzaju „złotym standardem”, a identyfikacja ubogich w oparciu o inne metody jest błędna. Uważam, że jest to zbyt daleko idące określenie, ponieważ nie ma jednej, najlepszej metody identyfikacji ubogich, są jedynie metody biorące pod uwagę jeden aspekt (z reguły dochody lub wydatki) lub metody biorące pod uwagę wiele aspektów. Nie można jednoznacznie określić, która metoda jest najlepsza. Można jedynie stwierdzić, że podejście wielowymiarowe pozwala uwzględnić inne aspekty poza dochodami czy wydatkami, ale udzielenie odpowiedzi na pytanie, która metoda w najlepszy sposób identyfikuje ubogich i jest punktem odniesienia dla innych metod jest niemożliwe.

W pracy sformułowano cztery hipotezy dodatkowe:

1. „W analizach stopnia zagrożenia ubóstwem występuje konieczność stosowania podejścia wielowymiarowego, ponieważ ocena ubóstwa wyłącznie w oparciu o bieżące

dochody, wydatki prowadzi do błędnych identyfikacji osób ubogich, a w efekcie może osłabiać efektywność podjętych działań nakierowanych na walkę z ubóstwem.

2. Podejście jednowymiarowe w sposób niedokładny identyfikuje osoby ubogie, co znajduje swój wyraz w różnicach pomiędzy rankingami zagrożenia ubóstwem gospodarstw domowych, do których należą osoby ubogie, zarówno według jednostek terytorialnych, jak i grup typologicznych gospodarstw domowych, w skład których wchodzi osoby ubogie w podejściu wielowymiarowym i w podejściu jednowymiarowym.
3. Zmniejszenie aktywności zawodowej osoby na rynku prac oraz wzrost wieku osób są podstawowymi czynnikami wpływającymi na wzrost zagrożenia ubóstwem.
4. Na zmniejszenie stopnia zagrożenia ubóstwem wpływa przede wszystkim wzrost poziomu wykształcenia”.

Dodatkowe hipotezy 3 i 4 nie budzą żadnych zastrzeżeń. W dwóch pierwszych hipotezach dodatkowych, podobnie jak w przypadku drugiej głównej hipotezy badawczej, Autorka stosuje nieprawidłowe określenia w odniesieniu do podejścia jednowymiarowego, pisząc, że „prowadzi do błędnych identyfikacji osób ubogich” i „w sposób niedokładny identyfikuje osoby ubogie”. Różnice w identyfikacji ubogich pojawiają się, ale nie dlatego, że metoda jest „błędna” czy „niedokładna”, lecz w sposób inny (węższy) patrzy na ubóstwo niż w przypadku podejścia wielowymiarowego. W literaturze przedmiotu często używane jest pojęcie ubóstwa dochodowego, aby podkreślić, że do identyfikacji osób ubogich użyte zostało jedno kryterium. Poza tym nie można uzasadniać wyższości podejścia wielowymiarowego nad podejściem jednowymiarowym tym, że uzyskane rankingi będą wykazywały pewne różnice. Otrzymywane są odmienne rezultaty, ponieważ inne aspekty są uwzględniane w przypadku podejścia jednowymiarowego, a inne w przypadku podejścia wielowymiarowego.

4. Ocena metod badawczych

W pracy posłużono się różnorodnymi metodami badawczymi. W części teoretycznej wykorzystano studia literaturowe z obszaru szeroko rozumianego ubóstwa. W części empirycznej przeprowadzono analizy statystyczne z wykorzystaniem modelu strukturalnego MIMIC. W badaniu wykorzystano dane pochodzące z Europejskiego Badania Warunków Życia Ludności przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny w 2018 r.

Na uwagę zasługuje zastosowanie w analizach autorskiego wskaźnika stopnia zagrożenia ubóstwem (RPI), którego wartości obliczono oddzielnie dla wymiaru monetarnego i niemonetarnego oraz dla obydwu wymiarów łącznie.

Podsumowując, zastosowane przez Autorkę metody pozwalają uznać rozprawę za oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

5. Ocena układu pracy i zawartości poszczególnych części

Rozprawa doktorska mgr Beaty Kraszewskiej liczy 166 stron, z czego część główna obejmuje 148 stron, a pozostałe strony to załączniki zawierające szczegółowe wyniki obliczeń przeprowadzonych przez Autorkę. Część główna pracy składa się z wprowadzenia, czterech rozdziałów, zakończenia i stosownych spisów (bibliografia, spis tabel i rysunków).

We wprowadzeniu Autorka wprowadza w tematykę ubóstwa, przedstawiając pokrótce podejścia pojawiające się w badaniach ubóstwa i ich głównych przedstawicieli. W dalszej części Doktorantka prezentuje cele rozprawy, przyjęte hipotezy, zastosowane metody badawcze oraz syntetyczny opis zawartości poszczególnych rozdziałów. Wprowadzenie jest napisane poprawnie, w dobry sposób wprowadza w tematykę pracy.

Rozdział I – Pojęcie oraz istota ubóstwa

Zawartość tego rozdziału jest zgodna z tytułem. Na podstawie przeglądu literatury przedstawiono podstawowe koncepcje ubóstwa, w tym podejście będące przedmiotem rozważań w pracy, czyli podejście możliwości A. Sena. Zwrócono uwagę na różnice występujące pomiędzy pojęciem ubóstwa a wykluczenia społecznego. W rozdziale skupiono również uwagę na charakterystyce sposobów pojmowania i pomiaru ubóstwa oraz na kryteriach ubóstwa.

Rozdział II – Metodyka pomiaru ubóstwa

Rozdział cechuje się dobrym poziomem merytorycznym. Należy jednak zwrócić uwagę na pewne niedociągnięcia w nim występujące. Omawiając ogólną definicję skali ekwiwalentności, Autorka stwierdza, że można ją przedstawić „w postaci ilorazu wydatków gospodarstw domowych o danych charakterystykach do wydatków gospodarstwa domowego standardowego” (s. 40), natomiast objaśniając symbole zastosowane we wzorze stwierdza, że poziom użyteczności „odpowiada wysokości dochodów bądź wydatków (...)” (s. 40). Nie wiadomo w tym momencie, czy ta ogólna definicja odnosi się tylko do wydatków czy może do dochodów lub wydatków. Dodatkowo, przy charakterystyce agregatowych indeksów brakuje pożądanych właściwości, którymi powinny się one charakteryzować. Autorka wspomina o tych własnościach, omawiając indeks Watta („indeksem (...) posiadającym wszystkie pożądane

własności jest indeks Watta”, s. 60), jednakże w pracy nie są one wymienione, brakuje nawet wzmianki o nich z odpowiednim odesłaniem do literatury przedmiotu.

Rozdział III – Operacjonalizacja pomiaru ubóstwa według koncepcji możliwości

W rozdziale trzecim zostały przedstawione treści związane z szacowaniem parametrów modelu MIMIC oraz oceną dopasowania modelu do danych. Rozdział ten jest napisany poprawnie, a treść rozdziału odpowiada jego tytułowi. Pewne niedociągnięcie można zauważyć w przypadku omawiania bezwzględnych miar dopasowania, gdzie Autorka podkreśla, że „przy ocenie dopasowania danego modelu nie porównują go z innymi alternatywnymi modelami” (s. 80), natomiast charakteryzując wskaźniki z tej kategorii Autorka stwierdza, że „informują, o ile lepiej dopasowany do danych empirycznych jest testowany model w stosunku do modelu bazowego (zerowego)” (s. 80).

Rozdział IV – Analiza porównawcza zagrożenia ubóstwem w Polsce w 2018 roku

Rozdział czwarty obejmuje znaczące dla celu pracy badania empiryczne. Zaletą rozdziału jest gruntowny opis zaplanowanych i przeprowadzonych badań. W pierwszej kolejności w rozdziale zawarto informację o zakresie badania, o źródle danych oraz o założeniach analizy. Analizy empiryczne przeprowadzono w oparciu o dane dla Polski z EU-SILC z 2018 r. Autorka przedstawiła wyniki badań stopnia zagrożenia ubóstwem monetarnym, niemonetarnym i łącznym według makroregionów, według klas miejscowości zamieszkania, według grup społeczno-ekonomicznych oraz według typów gospodarstw domowych. W rozdziale zaprezentowano wyniki porównania ocen zagrożenia ubóstwem w ujęciu wielowymiarowym i jednowymiarowym. W rozdziale wyznaczono również determinanty zagrożenia ubóstwem, wskazując na te, które mają największy wpływ na wzrost zagrożenia ubóstwem monetarnym, niemonetarnym oraz monetarnym i niemonetarnym łącznie.

Wątpliwości w tym rozdziale wzbudzają pewne sformułowania i wnioski. Porównując rankingi uzyskane z wykorzystaniem syntetycznego miernika i jednowymiarowo, Autorka podkreśla, że w przypadku gospodarstw rolników „(...) dochody rolników mają charakter sezonowy. Tym samym dysponowanie przez nich w miesiącu badania dochodami niższymi niż granica ubóstwa (podejście jednowymiarowe) nie oznacza, że nie są one w stanie zapewnić swoich podstawowych potrzeb na minimalnym akceptowalnym poziomie gdyż są one w stanie je zaspokoić jeżeli dysponują oszczędnościami z poprzednich miesięcy” (s. 110). Wniosek ten jest błędny, ponieważ w badaniu EU-SILC są brane pod uwagę dochody roczne, a nie dochody miesięczne (o czym Autorka wspomina w podrozdziale poświęconym założeniom analizy), tym

samym nie można tłumaczyć różnicy w otrzymanych rankingach sezonowością dochodów rolników. Takie wnioski pojawiają się również w odniesieniu do osób z gospodarstw domowych utrzymujących się na własny rachunek (s. 110) oraz w analizie rankingu typów gospodarstw domowych (s. 114). Należy również zwrócić uwagę na stosowane pojęcie „bieżących dochodów”, które jest utożsamiane przez Autorkę z dochodami miesięcznymi. (np. s. 110). W sytuacji, gdy badanie EU-SILC odnosi się do dochodów rocznych, trudno nazywać je dochodami bieżącymi, skoro są sumą dochodów uzyskanych w ciągu całego roku.

Zakończenie

W zakończeniu rozprawy Autorka dokonała podsumowania rozważań, wyników badań oraz zweryfikowała postawione na wstępie hipotezy. Wnioski z przeprowadzonych badań zostały wyciągnięte w sposób prawidłowy. Ponownie, zastrzeżenia budzą określenia, które Autorka stosuje w stosunku do podejścia jednowymiarowego, określając, że „nieprecyzyjnie identyfikuje osoby ubogie” czy też prowadzi do „niepoprawnej identyfikacji osób ubogich” (s. 121, 124-126). Nie jest to niepoprawna identyfikacja, lecz identyfikacja w oparciu o mniejszą liczbę kryteriów.

6. Ocena doboru źródeł literaturowych i zaawansowania wiedzy teoretycznej z zakresu nauk ekonomicznych

W zakresie studiów literaturowych Autorka wykorzystowała 221 pozycji literaturowych, z czego większą część stanowią artykuły w czasopismach i monografie. Autorka korzystała zarówno z publikacji krajowych, jak i zagranicznych. Bibliografia jest bardzo szeroka i świadczy o dogłębnej analizie zagadnienia przez Autorkę. Publikacje są bardzo dobrze dobrane do realizacji celów badań. Można jedynie dopatrzeć niewielkich braków – powołania się na klasyczne pozycje, np. artykuł Fostera, Greera i Thorbecke’a z 1984 r. poświęcony miernikom ubóstwa.

Doktorantka wykazuje się znajomością wiedzy teoretycznej z zakresu ekonomii, a w szczególności z zakresu analiz poświęconym ubóstwu. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w pracy zwrócono uwagę na rozróżnienie pomiędzy pojęciem ubóstwa a wykluczenia społecznego, które w języku potocznym są często używane zamiennie. Należy również zwrócić uwagę na bardzo dobre, syntetyczne omówienie treści poświęconych modelom strukturalnym.

Pewne wątpliwości budzi stosowanie przez Autorkę pojęcia podejścia jednowymiarowego przy identyfikacji osób ubogich, które jest utożsamiane z podejściem monetarnym (np. s. 44). W części empirycznej pracy pojęcie to jest tak naprawdę stosowane w dwóch kontekstach – raz

podejście monetarne odnosi się do ubóstwa dochodowego (np. s. 107), a raz odnosi się do ubóstwa monetarnego uwzględniającego dwa wskaźniki: status przynależności do sfery ubóstwa oraz lukę dochodową (np. s. 100).

Podsumowując, można stwierdzić, że Autorka wykazuje się znajomością wiedzy teoretycznej z zakresu badanej problematyki na wysokim poziomie.

7. Ocena rozprawy pod względem formalnym i redakcyjnym

Rozprawa została napisana w miarę poprawnym językiem, chociaż zdarzają się błędy ortograficzne, gramatyczne, interpunkcyjne czy stylistyczne. W pracy zabrakło nieco staranności i występuje sporo podwójnych spacji (np. s. 4, 10, 18, 20, 22 itd.).

Płynność czytania jest zakłócona przez błędy interpunkcyjne, szczególnie przez brak przecinków przy rozpoczynaniu zdania podrzędnego lub współrzędnego przeciwstawnego, np. brak przecinka przed: „w których” (np. s. 10, 22), „w którym” (np. s. 109), „w ramach którego” (np. s. 63), „ale” (np. s. 24, 63, 71), „lecz” (s. 78), „poniżej którego” (np. s. 33), „aby” (s. 88). Z drugiej strony Autorka umieszcza przecinki w tych miejscach, w których nie powinno ich być, np. „Subiektywne skale ekwiwalentności, oblicza się” (s. 42), „ J. Krishnakumar i P. Ballon (2008), przedstawiają model...” (s. 70), „Po sformułowaniu problemu badawczego, oraz hipotez badawczych...” (s. 122).

Występują dosyć istotne błędy ortograficzne, np. „Bank światowy” (s. 44), „w Polskiej praktyce” (s. 34), „w warunkach Polskich” (s. 39), „european union” (s. 141).

Występują również błędy związane ze nieprawidłową odmianą, np. „tą hipotezę także potwierdzono” (s. 125).

Autorka stosuje nieprawidłowy zapis łączący liczebniki (wyrażone liczbami) z przymiotnikami, np. „43 procentowym” (s. 116), „46 procentowym” (s. 117), „33 procentowym” (s. 117), „27 procentowym” (s. 117).

W tabeli 5 (s. 91-92) w punkcie 2.4 i 2.5 brakuje podmiotu w dwóch zdaniach („Nie byłiby w stanie” i „Nie byli w stanie”).

W przypadku niektórych zdań pojawia się problem ze stylem, np. „Zarówno pojmowanie ubóstwa, w sposób absolutny czy też względny, posiada swoje zalety i wady” (s. 32).

Błędy językowe występujące w pracy nie wpływają istotnie na ogólnie pozytywną ocenę pracy.

8. Konkluzja

Po wnikliwej analizie rozprawy doktorskiej można stwierdzić, że stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia. Autorka wykazała się bardzo dobrym ogólnym poziomem wiedzy teoretycznej w dyscyplinie ekonomia. Złożona praca potwierdza posiadaną przez Autorkę umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Pracę oceniam pozytywnie, mimo uwag, które częściowo mają charakter dyskusyjny.

Podsumowując, stwierdzam, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Beaty Kraszewskiej pt. *Wielowymiarowa analiza ubóstwa w Polsce w ramach podejścia możliwości A. Sena – zastosowanie modelu MIMIC* spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 z późn. zm.) – stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W związku z tym wnoszę do Rady Naukowej dyscypliny ekonomia i finanse Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie o jej przyjęcie i dopuszczenie Doktorantki do publicznej obrony.

Anna Syrenska-Polnawska

